

בין פסח לעצרת- שיחה לימי העומר**הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה**

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatoral@012.net.il

תוכן העניינים:

1. חודש זיו	4. תלמידי ר' עקיבא
2. יצירה מקורית וחידוש	5. אורו של רשב"י
3. שלא נהגו כבוד זה לזה	6. ירושלים

1. חודש זיו

בשיחה זו ננסה לעמוד על עניינם של תלמידי ר' עקיבא ובתוכם ר' שמעון בר יוחאי, בימי ספירת העומר שאנו נמצאים בהם. רוב ימי ספירת העומר הם בחודש אייר, הנקרא בתנ"ך בשם חודש "זיו". זיו איננו המקור של האור אלא הוא אור מוחזר, כלומר: קליטת אור והארה חוזרת של אותו אור שנקלט, מעין השתקפות. כאשר צדיק יוצא מן העיר נאמר עליו "פנה זיווה פנה הדרה" (רש"י בראשית כח י ד.ה. "ויצא"). זאת משום שהצדיק יודע לקלוט את האור האלוקי ואת אותו אור שהוא קולט הוא מאיר בחזרה אל כל הסובבים אותו. ביציאתו של הצדיק מן העיר אין עוד מי שיקלוט את האור ויחזיר אותו אל בני העיר.

פסח הוא יום ההולדת של הגוף הלאומי של עם ישראל. כאשר תינוק נולד הוא מתחיל לחיות חיים עצמאיים. אמנם הוריו מכלכלים אותו, אך הוא נושם בכוחות עצמו, אוכל בכוחות עצמו וחי חיי גוף עצמאיים. ככל שיגדל הילד ויתפתח הוא יכיר בנשמה האלוקית שבקרבו, וילמד להביא לידי ביטוי את רוחו ונשמתו בכל הצדדים הגופניים שבו. לחיי גוף אין משמעות בפני עצמם, אלא כל משמעותם היא להוציא אל הפועל את הרוח ואת תוכן החיים. כך גם עם ישראל. עם ישראל נולד במצרים, אך הגוף הלאומי הזה לא נוצר לשם גוף לאומי, אלא על מנת להביע תוכן נשמתו אלוקי. שבועות, חג מתן תורה, הוא התוכן הנשמתי שבא לידי ביטוי דרך הגוף הלאומי של עם ישראל. שבועות נקרא בתורה "עצרת" מלשון עצירה, שביום זה נעצר עם ישראל ועמד על דעתו לדעת ולהבין לשם מה הוא נוצר ומה עניינו בחיים. כך נאמר למשה בתחילת שליחותו, בעודו רועה את צאן יתרו (שמות ג יב): "תעבדון את האלוקים על ההר הזה", וכך מתבקש משה לומר לפרעה (שמות ז כו): "שלח את עמי ויעבדוני". כל המשמעות של שילוח עם ישראל ממצרים היא לשם עבודת ד', וזוהי החירות היותר שלימה. ימי ספירת העומר מחברים בין פסח לעצרת להורות לנו שזה בלא זה אי אפשר. בספירת העומר אנו סופרים ומתעלים בכל יום בהבנה של מטרת יציאתנו ממצרים ושל המשמעות האמיתית של פסח. חודש זיו מחבר בין ניסן, בין היציאה הפיזית של עם ישראל ממצרים, לבין סיוון, שהוא המשמעות הרוחנית של יציאת מצרים. חודש אייר קולט את האור העתידי מחודש סיוון, ומאיר אותו בימי ההתעלות מניסן ועד סיוון.

2. יצירה מקורית וחידוש

חג השבועות הוא היום היחיד מבין המועדים שאין לו תאריך, אלא הוא מוגדר כיום החמישים מפסח. לפיכך כל יום ויום מימי הספירה אמנם יש לו מספר משל עצמו, אך הוא אינו עומד בפני עצמו, אלא הוא חלק ממערכה שלימה, הוא יחידה אחת מתוך שבע שבתות תמימות.

הגמרא (מנחות כט ב) מביאה מדרש נפלא ביחס לעלייתו של משה רבנו אל הר סיני. משה רבנו עלה לקבל את התורה בחודש השלישי, כלומר: שלושה חודשים לאחר יציאת מצרים. במשך שלושה חודשים אלו הלכו ישראל והתעלו עד שהגיעו למדרגה של נביאים. משה רבנו השקול כנגד כל ישראל, עולה כנציג של כל עם ישראל לקבל תורה. כאשר עלה משה רבנו אל ההר ראה כיצד הקב"ה קושר כתרים לאותיות התורה. שאל משה את הקב"ה: "מי מעכב על ידך?", כלומר: הקב"ה אינו זקוק לכתרי אותיות בשביל להאיר את אור התורה בעולם, והלא הקב"ה יכול היה לכתוב את התורה עם כל אותיותיה וכתריה באמירה אחת, כפי שברא את העולם באמירה אחת. אין זאת אלא שיש מישהו שעתיד לקלוט את האור הגנוז בכתרי האותיות ולשם כך הקב"ה קושר את כתרי האותיות. הקב"ה מעכב את האור הזה אצלו ועוסק בקשירת הכתרים עבור מי שעתיד לקלוט את האור הטמון בהם בעתיד. משה רבנו שואל מדוע הקב"ה מתעכב על עניין זה, ומי הוא זה שעתיד לקלוט את האור הגנוז בכתרי האותיות.

אמר לו הקב"ה: "חזור לאחורך". החזרה לאחור של משה אינה חזרה כרונולוגית, כי אם הסתכלות בפרספקטיבה. משה רבנו נמצא כעת בשלב של מקור האור, ובכדי להבין לשם מה הקב"ה עוסק בקשירת כתרים לאותיות התורה עליו לחזור לאחוריו. כאשר הוא חוזר לאחוריו הוא רואה באספקלריה מאירה את בית מדרשו של ר' עקיבא, שבו יושבים התלמידים ולומדים, והוא אינו מבין דבר. חלשה דעתו. הקב"ה קושר כתרים לאותיות התורה משום שר' עקיבא דורש מכל חלק קטן של כתר, מקוצו של יו"ד, תילי תילים של הלכות. חלשה דעתו של משה רבנו עד ששמע את אחד התלמידים שואל את ר' עקיבא: מנין לך? ור' עקיבא עונה לו: הלכה למשה מסיני. אז נחה דעתו של משה רבנו. שאל משה את הקב"ה: יש לך אדם כזה כר' עקיבא, ואתה נותן תורה על ידי? אמר לו הקב"ה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

משה רבנו מתעלה למדרגה של מלאך ד', ושומע מפי הגבורה את כל התורה כולה. משה רבנו עוסק במקור האור, ודווקא במקור האור יש דברים שאינם נראים לעין. ר' עקיבא הוא כבר במדרגה של זיו, של החזרת האור. הוא קלט את האור הגדול של התורה, והוא מחזיר אותו לאחרים, ולכן הוא דורש תילי תילים של הלכות מכל קוצו של יו"ד. משה רבנו לא היה מסוגל להבין את דברי ר' עקיבא כי הוא נמצא במדרגה עליונה של מקור האור, ושם קוצו של יו"ד מתגמד למול שפע האור הגדול, אך אצל ר' עקיבא שאינו מקור האור, אלא רק מחזיר את האור, יש לקוצו של יו"ד משמעות גדולה מאוד. אין בית מדרש ללא חידוש, והחידוש אינו דווקא משהו שלא היה קיים עד עכשיו, יצירה מקורית, אלא חידוש מן המקור. ניתן להמשיל את הדברים לרהיטים שמזמינים אצל הנגר. ניתן להזמין רהיט חדש לגמרי, יצירה מקורית חדשה, וניתן להביא רהיט קיים ולבקש לחדש בו את הריפוד או כיו"ב, וזהו חידוש ולא יצירה מקורית. במבחן התוצאה יתכן שהרהיט המחודש יראה יפה וטוב יותר מן הרהיט המקורי, אך עלינו לזכור שהחידוש בו נעשה על גבי הרהיט הקיים.

אין בית מדרש בלא חידוש כי כל בית מדרש עוסק במקורות, בתורה, ומואר מאור המקור, וממילא הוא מחזיר את האור הזה באופן שונה ממה שאחרים החזירו אותו.

הקב"ה אמר למשה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני". זהו מהלך שלם ומחושב של השתלשלות התורה בעולם, ובמהלך הזה משה רבנו אינו יכול להבין את מה שנאמר בבית מדרשו של ר' עקיבא, למרות שהוא עצמו היסוד לכל מה שנאמר שם. כך זה צריך להיות. כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני. משה אולי אינו מבין את החידושים הללו, אך כל ההבנות שהיו ויהיו בעולם כולן עוברות דרכו. משה רבנו הוא השורש לכל ההבנות והחידושים בתורה.

3. שלא נהגו כבוד זה לזה

בימי העומר אנו קולטים את האור של מתן תורה, לכן ימי חודש הזיו הם ימים של התעלות. התורה ניתנה במעמד הר סיני והיא מתחדשת בכל שנה בחג השבועות, ובחודש זיו אנו קולטים מן האור הגדול של התורה.

ר' עקיבא הוא שורש כל התורה שבעל-פה. התורה שבע"פ היא עיבוד של התורה שבכתב כל מה שנאמר בצורה שורשית למשה רבנו מעובד ומפורט בתורה שבע"פ. המעבד הגדול ביותר של התורה שבכתב לתורה שבע"פ הוא ר' עקיבא. עיבוד התורה לכדי תורה שבע"פ היא לקיחת ניצוצות האור הגדולים של התורה שבכתב ופיתוחם על מנת שיאירו לעולם כולו. התורה שבע"פ אינה פרשנות אנושית-אישית, אלא היא האור האלוקי הגדול שניתן לנו במעמד הר סיני. ר' עקיבא הוא היסוד לכל העיבוד של התורה שבע"פ. אמנם היו תנאים שקדמו לר' עקיבא, והם וודאי חלק בלתי נפרד מהתורה שבע"פ, אך ר' עקיבא הוא הגדול שבהם. כדי להבין זאת עלינו לדעת באיזו תקופה חי ופעל ר' עקיבא.

ר' עקיבא חי בשלהי ימי בית שני ובזמן חורבן הבית, שבהם חיו ראשוני התנאים. הגמרא אומרת (סנהדרין פו א): "כולהו סתימתאה אליבא דר' עקיבא". כלומר: כל המובאות הסתומות של התנאים, שלא מפורש מי אמרן, הן של ר' עקיבא. ובנוסף לכך הרבה מאוד מן התנאים המופיעים במשנה הם תלמידי ר' עקיבא. יוצא אם כן שר' עקיבא הוא גדול התנאים, והוא מהווה ציר מרכזי במעבר מהתורה שבכתב אל התורה שבע"פ. משנה מלשון שניה, שהיא שניה למקור, לתורה שבכתב.

בימי ספירת העומר אנו אבלים על תלמידי ר' עקיבא שנפטרו. הלכה היא שהבא לבית האבל ישתוק ויניח לאבל לפתוח בדברים, שכן האבל בוודאי יפתח ויספר על המנוח שנפטר. אין לנו להסיח את דעתו של האבל בכל מיני פטפוטים על הא ועל דא, אלא יש להניח לו לספר על הנפטר. וכשעוסקים בנפטר אין לשאול על סיבת מותו ועל ימיו האחרונים, אלא דווקא לעסוק באישיותו, בימי חייו ובפעלו. כך עלינו להתייחס לתלמידי ר' עקיבא, לא לעסוק רק בשאלה כיצד הם נפטרו ובשל מה, אלא להבין ולהעמיק מי היו תלמידי ר' עקיבא. העיסוק בתלמידי ר' עקיבא הוא העיסוק במעבדת החיים של התורה, בקליטת אור התורה.

4. תלמידי ר' עקיבא

ר' עקיבא העמיד תלמידים בצעירותו ובזקנותו. בצעירותו- אלו עשרים וארבעה אלף התלמידים שמתו, ובזקנותו- אלו חמישה תלמידים: ר' מאיר, ר' יהודה בר עילאי, ר' שמעון בר יוחאי, ר' יוסי ור' אלעזר בן שמוע. עשרים וארבעה אלף התלמידים של ר' עקיבא מתו משום שלא נהגו כבוד זה לזה. ההדגשה היא על האות למ"ד: "זה לזה", שכן יש הבדל משמעותי בין לנהוג כבוד זה בזה ובין לנהוג כבוד זה לזה. כבוד זה בזה פירושו שהאדם דורש כבוד והכבוד לא ניתן לו, ולכן הוא נפגע. דבר זה נפוץ מאוד בימינו, כאשר סף הפגיעות נמוך ביותר, משום שהאדם מדמיין שמגיע לו כבוד וכאשר החברה לא מכלכלת את הכבוד המדומיין הזה, הרי שהוא נפגע. איננו מדברים על אדם שמבקש כבוד בפיו, אלא על מי שכל נוכחותו אומרת כבוד, והוא משדר כלפי חוץ תביעה לכבוד. בספר "מסילת ישרים" בפרק על מידת הענוה, יוצא המחבר בתקיפות כנגד בקשת הכבוד. הוא אומר שעל כל אדם להכיר את מקומו האמיתי, ומי שנפגע מכך שלא מכבדים אותו כראוי יש לו פגם במידת הענוה. איננו עסוקים בנתינת מענה לכבוד עבור מי שדורש אותו, אלא אנו עסוקים בלחלוק כבוד לכל אדם בעצם היותו בעל צלם אלוקים. גם ביחס לכיבוד הורים, אסור להורים לדרוש שיכבדו אותם, אך מחובתם של הבנים לכבד את הוריהם. הכבוד האמיתי אינו מענה לדרישה, והחינוך לחלוקת כבוד הוא דווקא דרך ההימנעות מלדרוש אותו.

אצל תלמידי ר' עקיבא לא ניתן לומר שהיה כבוד מדומה, שהיתה ביניהם דרישה לכבוד שלא נענתה. לא יתכן שתלמידי ר' עקיבא שמורם ורבים חינוך ל"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה", דרשו כבוד זה מזה. אנו מוחים נגד כל מי שמאשים את תלמידי ר' עקיבא בזה שהם דרשו כבוד זה מזה, ומשלא קבלו נפגעו. לא כך עלינו להסתכל על תלמידי ר' עקיבא, וגם לא על תלמידי החכמים שבדורנו.

ה"שם משמואל" מסביר את הדברים בביאור נפלא. תלמידיו של ר' עקיבא היו מאוד מאוחדים עד שהרגישו כגוף אחד ממש. בגוף אחד לא יתכן שיד שמאל תצטרך לחלוק כבוד ליד ימין, שהרי הכל גוף אחד. אמנם לכל יד יש תפקיד אחר אך לא יעלה על הדעת שיד אחת תכבד את השניה. תלמידיו ר' עקיבא חשו כה מאוחדים, כגוף אחד, ולכן היו סבורים שאין הם צריכים לחלוק כבוד זה לזה, אך הם טעו, שכן כל אחד מהם קלט את אור התורה בצורה אחרת, והיה עליו להאיר אותו לעולם כולו. הקב"ה רצה שתפקידו של כל אחד מתלמידיו ר' עקיבא והגוון המיוחד של כל אחד מהם יחקק בעולם לדורות, ומכיוון שהם לא נהגו כך, אלא לא ראו הבדל בין איש לזולתו, לא היה להם מקום בעולמה של תורה. התורה המשיכה דווקא דרך חמישה תלמידים אחרים, שהאירו כל אחד באורו המיוחד.

5. אורו של רשב"י

ההילולא של ר' שמעון בר יוחאי נערכת דווקא ע"י הדלקת מדורות ולא בכדי. רשב"י חי בזמן שלטון הרומאים בארץ. רבו, ר' עקיבא, היה תומך נלהב במרד בר כוכבא ואף היה נושא כליו של בר כוכבא. מה היתה התפיסה הרוחנית שעמדה בבסיס עמדה זו של ר' עקיבא? ר' עקיבא היה סבור שאי אפשר לקבל תורה בלי שעם ישראל יהיה גוף לאומי עצמאי. אם כן החירות הפיזית של פסח והתורה של שבועות קשורות זו בזו באופן הדדי: כשם שאי אפשר לעם בלא התורה, כך אי אפשר לתורה בלא עם. אין התורה יכולה לצאת אל הפועל אלא דרך גוף לאומי עצמאי, ואי אפשר שיהיה גוף עצמאי של עם ללא תוכן רוחני. הדבר דומה לתלות שבין הגוף לנשמה. לגוף אין ערך בפני עצמו אלא אם כן הוא מוציא את הנשמה אל הפועל, ואילו הנשמה אינה יכולה לצאת אל הפועל בעולם אלא דרך הגוף. ההדדיות הזאת בין הגוף לנשמה נקראת חיים.

התורה היא חיבור של נשמה וגוף. ר' עקיבא ראה שבר כוכבא הצליח לאסוף ארבע מאות אלף איש מול רומי, ומבין שזוהי תנועה עממית של תחיה מחודשת של הלאומיות הישראלית. ר' עקיבא סבור שדרך הצד הלאומי הזה יש לגלות את האור האלוקי, ולכן הוא נעשה מנושאי כליו של בר כוזיבא.

רשב"י, תלמידו המובהק של ר' עקיבא, אינו יכול להשלים עם השלטון הרומאי ומגנה אותו. למרות שהרומאים בנו גשרים, מרחצאות, שווקים ותקנו מטבעות, רשב"י מגנה אותם, משום שהרומאים חיים את החיים החומריים בלבד ולכן כל מה שעשו אינו מבטא אור או רוחניות. הגוף שלהם אינו כלי ואמצעי להופעת הנשמה, אלא הוא מכשיר להנאה עצמית. לכן טען רשב"י, שאם נשתמש בתשתית החומרית הזאת, בטכנולוגיות המתקדמות, כפי שהרומאים משתמשים בהם, להנאתם בלבד, החומר עלול להשתלט על כל תוכן החיים הרוחני. ואכן אנו רואים היום כיצד הטכנולוגיה, שהיא אכן התקדמות עצומה, משתלטת על כל החיים, והופכת את מכלי עזר לתוכן עצמי.

כדי שהשחרור ממצרים לא יישאר רק בגדר חיי גוף, יש צורך בחודש זיו שיקלוט מאורו של חודש סיוון ויחבר בין פסח ובין שבועות. רשב"י אמנם הרגיש את המלכות ודיבר בגנות הרומאים, אך הוא עשה זאת מתוך תחושת אחריות לעם ישראל, שהרי לא ניתן להשלים עם מצב שכזה.

רשב"י נכנס למערה והתעלה בתורה עד למעלה גבוהה ביותר, עד שהגיע למקור האור של התורה ממש. לכן כשיצא מן המערה כל דבר שנתן בו את עיניו מיד נשרף, משום שהחיבור של רשב"י למקור האור האלוקי לא עבר עדיין עיבוד אל החיים. רשב"י ובנו שבו אל המערה, וכשיצאו בשנית הבינו שכל התעלותם בקדושה צריכה להיות מעובדת ומותאמת אל כל שבילי החיים. עניינו של רשב"י הוא להאיר את החיים באור הקדושה העליונה, ולכן לא בכדי נקרא ספרו "הזוהר", שכולו מאיר את החיים בזוהר אלוקי.

6. ירושלים

בדורנו זכינו לזיו מיוחד של חודש אייר בדמות החגים החדשים יום העצמאות ויום ירושלים. גם כאן עצמאות ישראל אינה עומדת בלי ירושלים. ירושלים היא התוכן הפנימי של עצמאותנו המדינית, בדיוק כפי ששבועות הוא התוכן הפנימי של יציאתנו לחירות פיזית בפסח.

החת"ם סופר בזמנו כתב תשובה נגד העליה למירון, משום שבזמנו, ועוד שנים רבות קודם לכן, בערך מתקופתו של ה"בית יוסף", היו היהודים שעלו למירון נשארים לגור בריכוזי היהודים שבגליל, וכך קרה שירושלים נזנחה. ירושלים היא מקור האור. היא אינה עיבוד של האור לכדי זיו. ירושלים היא אורו של עולם קדושתה היא קדושה אלוהית עליונה, שכן עוד מקדמת דנא בחר הקב"ה בירושלים, "איווה למושב לו" (תהילים קלב יג). על כך תמה החת"ם סופר וזועק כנגד העולים לגליל, כיצד זה אינם בוחרים להשתכן בירושלים עיר הקודש?

בימינו זכינו ב"ה שירושלים מיושבת והיא עיר גדולה ורחבה. דורנו זכה בזכות מיוחדת לראות באיחודה של ירושלים. הרב צבי יהודה זצ"ל חזה את שחרור ירושלים, ודיבר על כך במסיבת יום העצמאות בישיבת "מרכז הרב" בשנת תשכ"ז, כאשר איש עדיין לא חלם על כך. זו אינה נבואה, אלא זוהי מציאות, שכן אי אפשר לחיות עצמאות ללא ירושלים, כשם שאי אפשר לפסח להיות ללא עצרת. בימי מלחמת ששת הימים היתה התרוממות נפש והתעלות רוחנית גדולה. זכינו בירושלים השלימה משום שמתפקידנו הוא להעביר את האור הגנוז בה לכל שבילי הארץ ולעולם כולו. ירושלים היא עיר שחברה לה יחדיו, שמחברת את הנשמה אל הגוף, ואיחודה של ירושלים חל בימים המיוחדים הללו של חיבור בין הגוף הלאומי של עם ישראל ובין הנשמה של העם, היא התורה.